

فصل اول: کلیات

نگاهی به پزشکی قانونی Scope of Forensic

استفاده از علوم پزشکی مختلف در راستای اجرای عدالت یا هنر کارشناسی در مسائل مربوط به علوم پزشکی در راه کمک به تنظیم قوانین و اجرای عدالت. عبارت پزشکی قانونی معادل الطب الشرعی در عربی، Medicine Legale در فرانسوی و Legal Medicine در انگلیسی است. واژه «فارنزیک مدیسین» (Forensic Medicine) و Medical jurisprudence هم در بسیاری از کشورهای انگلیسی زبان رایج است.

تاریخچه مختصری از پزشکی قانونی در ایران History of Forensic

پزشکی قانونی نوین در ایران عملاً از زمان ناصرالدین شاه قاجار شروع شده است. میرزا تقی خان امیرکبیر، صدراعظم ناصرالدین شاه قاجار پس از تأسیس مدرسه دارالفنون به سبک مدارس اروپائی در سال ۱۸۵۰ میلادی (۱۲۶۶ هجری قمری) از معلمین اتریشی رشته‌های مختلف علوم دعوت کرد تا جهت تدریس در دارالفنون به ایران عزیمت کنند. در همین زمان یکی از آنها به نام سرگرد

مهندس زاتی که برای تدریس رشته مهندسی به ایران آمده بود در منزل خود به طرز مشکوکی فوت کرد. جسد وی را یکی از همین معلمین به نام دکتر جاکوب - ادوارد پولاک که معلم طب و جراحی آن زمان بود، تشریح کرد و علت مرگ وی را خفگی با گاز ذغال تشخیص داد. به این ترتیب اولین کالبد گشایی قانونی نوین در ایران در سال ۱۸۵۴ میلادی (۱۲۷۰ هجری قمری) توسط دکتر پولاک انجام شد.

پس از تصویب قانون آئین دادرسی کیفری (قانون اصول محاکمات جزایی) در سال ۱۲۹۰ هجری شمسی و لزوم به کارگیری اطباء در وزارت عدلیه آن زمان جهت معاینه اجساد اموات، جراحات و آثار و علائم آن، این وظائف را در تهران مرحوم دکتر عبدالرحیم فیلسوف ملقب به «فیلسوف الاطباء» از اطباء فارغ التحصیل از فرانسه، انجام می داد و نام وی به عنوان اولین طبیب قانونی در تاریخ ایران به ثبت رسیده است.

از مستندات موجود مشخص است که در اوائل دهه ۱۳۱۰ شمسی «اداره طب قانونی عدلیه» در تهران عهده دار انجام امور طب قانونی بوده است. به عنوان مثال «اداره صحیه و معاونت عمومی بلدیة طهران» در دهه ۱۳۲۰ شمسی اوراق چاپی را جهت گواهی کردن فوت توسط اطباء آن زمان، موسوم به «جواز دفن» منتشر کرد که در پشت ورقه نوشته شده بود: هرگاه علت فوت جنایی باشد، طبیب باید به «اداره طب قانونی عدلیه اعظم» مراجعه و جواز دفن تحصیل نماید.

در سال ۱۳۳۱ شمسی قانون تشکیل «اداره پزشکی قانونی» به تصویب رسید که اداره آن را برعهده دادستان شهرستان قرار داده بود.

نهایتاً به همت آقای دکتر حسن توفیقی زواره و تصویب «قانون تشکیل سازمان پزشکی قانونی کشور» توسط مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۷۲ مرکز پزشکی قانونی به «سازمان پزشکی قانونی کشور» تغییر نام یافت. به عبارتی می توان از ایشان به عنوان پدر علم پزشکی قانونی نوین در ایران نام برد.

ارتباط آموزشی بین پزشکی قانونی و دانشکده پزشکی تهران که در زمان آقای دکتر طباطبایی در سال ۱۳۴۴ آغاز شده بود، در زمان آقای دکتر توفیقی زواره و پس از ایشان به اوج خود رسیده است. دانشگاه علوم پزشکی تهران از سال ۱۳۷۱ به همت ایشان اقدام به جذب دستیار در رشته تخصصی

پزشکی قانونی کرده است «سپس در دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران و شهید بهشتی نیز راه‌اندازی شد».

بخش‌های سازمان پزشکی قانونی

سازمان پزشکی قانونی کشور دارای بخش‌های زیر می‌باشد:

۱- **بخش معاینات بالینی پزشکی قانونی** که شامل معاینات زنان، معاینات مردان و معاینات روانپزشکی و معاینات دندانپزشکی است و خدمات زیر را ارائه می‌نماید: معاینات سرپایی نزاع، ضرب و جرح، تصادفات رانندگی، حوادث ناشی از کار، تعیین میزان ارش و نقص عضوی، تعیین سن و رشد جسمانی، بررسی گواهی‌های استعلاجی پرسنل قوه قضائیه و سایر سا زمان‌ها و ادارات دولتی، کارشناسی صحت مزاج جهت استخدام، تعیین میزان از کارافتادگی، امور مربوط به فرزندخواندگی، معاینه متهمین و محکومین و اظهارنظر پیرامون توانایی تحمل کیفر، اظهارنظر جهت سقط جنین درمانی، بررسی بارداری، معاینات اختصاصی زنان (شامل معاینات هایمن، آنال، بررسی نازائی)، معاینات اختصاصی مردان، معاینات گوش و حلق و بینی، معاینات روانپزشکی قانونی شامل اظهارنظر در مورد رشد عقلانی، تعیین وضعیت روانی جهت تنظیم اسناد ثبتی، تعیین وضعیت سلامت روانی، بررسی اختلالات هویت جنسی، ... معاینات دندانپزشکی قانونی (اظهار نظر در مورد دندان شیری و دایمی و امکان رشد مجدد دندان و آسیب قدیمی یا جدید دندان و تطبیق اثر گاز گرفتگی با دندانهای فرد مظنون که تنها در جهت رد اتهام مفید...) در ارتباط با ترومای اخیر و رادیولوژی قانونی.

۲- سالن تشریح

۳- **کمیسیون‌های پزشکی قانونی**، که کارشناسی پرونده‌های ارجاعی از بخش‌های روانپزشکی و سالن تشریح و نیز کارشناسی پرونده‌های تعیین خسارت از بخش‌های معاینات و هم‌چنین رسیدگی به‌قصور پزشکی را برعهده دارد.

۴- **آزمایشگاه** شامل آزمایشگاه‌های پاتولوژی قانونی، تشخیص DNA، سم‌شناسی و سرولوژی قانونی.

انتشار «مجله پزشکی قانونی» از سال ۱۳۴۴ و به‌همت آقای دکتر طباطبایی آغاز شده است.

این مجله مجدداً از سال ۱۳۷۳ به نام «مجله علمی پزشکی قانونی» توسط معاونت پژوهشی سازمان پزشکی قانونی کشور به صورت فصل نامه چاپ می شود.

پزشکی قانونی در دانشگاهها

پزشکی قانونی از واحدهای درسی است که برای دانشجویان پزشکی، دندانپزشکی، مامایی، دانشکده‌های حقوق و سایر رشته‌ها که به نحو با این علم سروکار پیدا می کنند، تدریس می شود. در حال حاضر در دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران و تهران و شهید بهشتی، گروه تخصصی این رشته وجود دارد. همان طور که اشاره شد دانشگاه علوم پزشکی تهران از سال ۱۳۷۱ و دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی از سال ۱۳۹۰ با همکاری نزدیک سازمان پزشکی قانونی کشور متخصص پزشکی قانونی تربیت می کنند. متخصصین پزشکی قانونی جذب سازمان پزشکی قانونی کشور و یا دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور می شوند. در سال‌های اخیر استفاده از متخصصان این رشته در مراکز درمانی و فعالیت ایشان در حیطه پزشکی قانونی و درمان و اداره بیماران مسموم نیز آغاز شده است.

همکاری مستقیم و غیرمستقیم پزشکان با مراجع و محاکم قضایی جهت اظهار نظر و کارشناسی پزشکی به عنوان اهل خبره، پزشکان به صورت زیر جهت اظهار نظر و یا کارشناسی با مراجع و محاکم قضایی همکاری می کنند:

الف) پزشکی که به نحوی با تشکیلات سازمان پزشکی قانونی کشور مرتبط است:

۱) **متخصص پزشکی قانونی:** که پس از اخذ درجه تخصص از دانشگاه در سازمان پزشکی قانونی انجام وظیفه می کند.

۲) **پزشک عمومی:** که پس از طی دوره‌های آموزشی کوتاه مدت (حداقل ۳ ماه)، به عنوان پزشک قانونی به صورت استخدام رسمی، پیمانی، گذراندن طرح نیروی انسانی یا انجام خدمت نظام وظیفه در پزشکی قانونی شاغل است.

۳) **پزشک متخصص:** پزشکی است که دارای یکی از تخصص‌های غیر از پزشکی قانونی است.

۴) **پزشک قانونی معاضدتی:** در نقاطی از کشور که پزشک قانونی وجود ندارد، مدیر کل پزشکی قانونی مرکز استان، یکی از پزشکان محل را که مورد وثوق، ذی صلاح و مناسب جهت همکاری

تشخیص می‌دهد، انتخاب کرده و به سازمان پزشکی قانونی کشور، به‌عنوان پزشک قانونی معاضدتی در محل مربوطه به انجام امور پزشکی قانونی ارجاعی از مراجع انتظامی و قضایی می‌پردازد. (۵) **دندانپزشک:** که پس از طی دوره‌ی آموزشی کوتاه مدت به‌عنوان دندانپزشک قانونی بصورت استخدام رسمی، پیمانی، گذراندن طرح نیروی انسانی یا انجام خدمت نظام وظیفه در پزشکی قانونی شاغل است.

(ب) پزشکی که خارج از تشکیلات پزشکی کشور است:

پزشکی است که بنا به ضرورت از طرف پزشکی قانونی و یا مراجع قضایی انتخاب و برای کارشناسی پزشکی دعوت می‌شود و یا امور پزشکی به وی ارجاع می‌شود. این پزشک ممکن است عمومی یا از هر نوع تخصصی باشد:

(۱) پزشکی که کارشناس رسمی دادگستری یا قوه قضائیه است و به‌عنوان اهل خبره، مستقیماً به استعلامات مراجع قضایی و قانونی پاسخ می‌دهد.

(۲) پزشکی که بنا به ضرورت مستقیماً از طرف مراجع قضایی و قانونی انتخاب و جهت کارشناسی، دعوت و یا امور به وی ارجاع می‌شود.

لازم به ذکر است که پزشکان ممکن است از سوی پزشکی قانونی جهت اظهارنظر در مورد پرونده‌های ارجاعی از مراجع قضایی و قانونی به کمیسیون‌های پزشکی قانونی، دعوت شدند. در صورت امکان این پزشکان از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها انتخاب می‌شوند. هم‌چنین پزشکی قانونی ممکن است در مورد مطالبی از پزشک معالج بیمار استعلام و نظرخواهی کند و یا با ارجاع بیمار به پزشک متخصصی که مورد وثوق و معتمد پزشکی قانونی می‌باشد در مورد وی درخواست معاینه و اظهارنظر کند.

(۳) پزشک متخصصی که به‌عنوان عضو محقق یا کارشناس در هیئت‌های بدوی، تجدیدنظر و عالی انتظامی نظام پزشکی در مورد پرونده‌های ارجاعی از دادرهای انتظامی نظام پزشکی در مورد تخلفات انتظامی و قصور پزشکی اظهارنظر می‌نماید.

امکان مراجعه مستقیم و شکایت در خصوص قصور و تخلفات پزشکی و هر گونه شکایت دیگری به پزشکی قانونی وجود ندارد. در این موارد شاکه می‌بایست از طریق مراجع قضایی و انتظامی اقدام نماید.

فقط در موارد اخذ مجوز سقط درمانی افراد می‌توانند مستقیماً و بدون نیاز به داشتن معرفی‌نامه از مراجع قضایی و انتظامی به پزشکی قانونی مراجعه کنند.

پزشکی قانونی چیست؟

پزشکی Forensic یا قانونی (Frensic: مربوط یا مورد استفاده در دادگاه) به بررسی کاربرد علم طب در کمک به اجرای عدالت می‌پردازد. قبلاً از اصطلاح Juris) Medical Jurisprudence به معنای قانون و Prudentia (به معنی دانش) برای این مقررات استفاده می‌شد، ولی اکنون پزشکی قانونی Forensic کاربرد بیشتری دارد (شاید به جز در اسکاتلند!).

پزشکی قانونی دلالت دارد بر شاخه‌ای از پزشکی که در مورد کاربرد اصول و دانش پزشکی به منظور اهداف قانونی، هم از نوع مدنی و هم از نوع کیفری می‌باشد.

منظور از این مقدمه و تاریخچه‌ی پزشکی قانونی و سم شناسی، معرفی مفاهیم اساسی در این مقررات برای ماموران پلیس، حقوقدانان و وکلا، دانشجویان پزشکی، پاتولوژیست‌ها [آسیب شناس‌ها]، رزیدنت‌ها و پزشکان است. تاریخچه‌ی این رشته‌ی تخصصی، شما را با روند تغییر و تحولات آشنا می‌سازد.

در این جا سعی شده تا مبحثی در خصوص پزشکی قانونی و سم شناسی ارائه گردد که فقط در خصوص بررسی پزشکی - حقوقی پرونده‌ها می‌باشد. ما قصد داریم تا با استفاده از دانش اساسی این موضوع و فرایندهایی که در زمان بررسی جسد یافته شده در شرایط نامشخص، مشکوک یا جنایی مورد نیاز می‌باشد، دانشجویان پزشکی، پزشکان، وکلا، و ماموران پلیس را راهنمایی کنیم. ویژگی مختصر ولی حاوی اطلاعات مفید این کتاب، ارائه‌ی حداکثر اطلاعات به زبانی ساده است، که به سادگی می‌توان به آن مراجعه، و مفاهیمش را درک کرد.

موضوع اصلی طوری انتخاب شده است تا در برگیرنده‌ی تمام حقایق اصلی مرگ‌ها و موضوعات مربوطه‌ای باشد که معمولاً در طول کارهای پزشکی - حقوقی دیده می‌شود. یک متخصص پزشکی قانونی کسی است که دانش خود را از طریق تجربه، حس مشترک و تفسیرهای علمی بدست می‌آورد. اسرار بیماری و جنایت همیشه در روح خاموش: «جسد» پنهان است.